

הצעה לניהול דיון לאחר צפייה

מתוך: "לדעת לצפות", עיון בתכנים ובדרכי הבעה בקולנוע ובטלוויזיה",
הלגה קלר, האגף לתוכניות לימודים, הוצאת "מעלות", תשנ"ה

הוכן ע"י:

דורית באלין

מפמ"ר תקשורת וקולנוע

מאי 2019, ניסן תשע"ט

תנו לתלמידים להוביל את הדיון!

הצפייה בסרט היא חוויה משותפת למורה ולתלמידים. בפני המסך אתם שווים. אתם, המורים, נהנים כמותם, צוחקים איתם ברגעים מסוימים ו"נמתחים" באחרים. אתם מרגישים ומגיבים כמותם. לאחר שעברתם יחד את החוויה המשותפת, אתם יכולים לשוחח על הסרט. אבל מה שחשוב יותר הוא להקשיב. הקשיבו כיצד התלמידים משוחחים על רגשותיהם וכיצד הם מביעים את מחשבותיהם. המטרה העיקרית של הדיון בעקבות הסרט היא שכל אחר מהתלמידים יתבטא. חשוב שיבטאו דעות רבות ושהדיון יהיה פתוח ותרבותי. בדרך זו התלמידים יתרגלו להתייחס האחד לדברי חברו.

דיון טוב בנוי קודם כול על הקשבה!

מובן שדיון כזה מחייב משמעת עצמית מצד התלמידים ולא פחות מכך מצדכם המורים. כל אחד מכם רואה את הסרט בדרכו שלו. וכל אחד מכם מוצא בסרט דברים קרובים ללבו. כך התלמידים וכך גם אתם. גם אתם מצאתם בסרט נקודות הנראות לכם חשובות ושאותן תרצו להעביר לתלמידים. ברור שעקב היותכם מבוגרים מהם יש לכם מטען רב יותר, אתם מכירים יותר דברים, ראיתם ועברתם יותר מהם, ולכן גם תגובותיכם לסרט שונות. ייתכן, למשל, שלכם יהיה חשוב יותר לעמוד על חשיבותו של פרט מסוים בסרט, ואילו התלמידים ירצו לשוחח קודם על מהלכו של הסרט ועל היחסים המיוחדים שנוצרו בו. אל תחששו! הנקודות החשובות שרציתם להעלות לא ילכו לאיבוד. תמיד ימצא מישהו שיעלה אותן במקדם או מאוחר

תנו לתלמידים להוביל את הדיון!

ודאי הכנתם רשימה של שאלות לדיון בעקבות הסרט. השתמשו בהן ברגע מתאים, כאשר הן מתייחסות לנקודה שהתלמידים העלו תוך כדי דיון, או כאשר הנושא שעליו שוחחתם מוצה עד תומו ועליכם להציע נקודה חדשה לדיון. דרך טובה להתחיל את הדיון היא בשיטת "השולחן העגול", שבה ניתנת לכל משתתף הזדמנות להביע את דעתו לפי תור. התאזרו בסבלנות בתחילת הדיון. גם אם הדברים הראשונים שנאמרים אינם תמיד לעניין.

מה תפקידכם כמנחי דיון?

למרות שלא אתם יזמתם את נושאי הדיון, יש לכם תפקיד חשוב בהכוונת ובהתפתחותו. עליכם להיות ערים ולנצל דברי טעם שהובעו, העלולים ללכת לאיבוד בלהט הוויכוח. לעיתים קרובות רצוי לעצור את הדיון לאחר שיושמעו רעיונות או הערות הנראים לכם חשובים. אם תפתחו את הדיון בשיטת "השולחן העגול" עליכם להיות ערים לסכנה, שהמדברים לא יתייחסו לדברים חשובים שאומרים חבריהם. אין חוויה קשה יותר למשתתף מאשר להיווכח שלא מגיבים על דברים ששאל או אמר. היו רגישים לכך והתייחסו לכל תרומה בדיון. מותר לכם לשאול "מה דעתכם על מה ש... אמר?" או "שמתם לב למה ש... אמר?" שאלות אלה עוזרות להליט את דברי ה"לחשנים", הן מגבירות את ביטחונן של התלמיד ונותנות חשיבות וערך לדבריו. הפנו את תשומת לב הכיתה כולה לדברים חשובים אלה. הבליטו אותם וכך תיצרו גירוי להמשך הדיון. העריכו את תרומתו של כל אחד, ואם לא הצליח לנסח היטב את דבריו, נסחו אתם את דבריו עבורו, ללא תוספת משלכם, כמובן. היו מוכנים להודות למישהו שתרתם רעיון מעניין לדיון. תגלו לא פעם שהתלמידים יוסיפו לכם היבטים, שלא חשבתם עליהם. שימו לב לכך שבשיחה לא ישתתפו רק זריז הדיון, לסכם את הדעות שהושמעו עד כה, אבל לא להציג אותן כמסקנות. הפסקה כזו תאפשר גם לתלמידים איטיים יותר להגיב ולהשתתף בדיון. מותר להניע את התלמידים ליצור קשרים בין מה שנאמר בדיון לבין מה שנראה על המסך, אבל יש לעשות זאת בעדינות, מבלי לדחוף אותם לכך:

« לא פעם תיקלעו למצב שבו הועלתה שאלה לדיון שיש לכם דעה עליה ואתם רוצים לבטאה. זכותכם לדבר אך זכרו:

« כוח ההשפעה שלכם רב, לכן הימנעו מלהטות את דעת הכיתה לצדכם. הביעו את דעתכם תוך הערה שזוהי דעה אישית שלכם.

עליכם לעזור לתלמידים להבין את הסרט, מבלי להשפיע עליהם לראותו מנקודת המבט שלכם

היזהרו מהצגת שאלות מתחכמות העלולות לשתק את שטף הרעיונות של התלמידים. « כלל חשוב אחרון: מוטב להפסיק את הדיון מוקדם מאשר מאוחר מדי. לא רצוי להמשיך בדיון שבו נוצרת הרגשה של חזרה על דברים שכבר "נטחנו". הפסיקו ברגע שההתעניינות פוחתת.

האווירה בעת הדיון

אווירה נינוחה נוצרת כאשר הקבוצה יושבת בעיגול או בחצי עיגול, ואתם חלק ממנו, גם אם ישבתם בשורות כאשר ראיתם את הסרט. במצב חדש זה יוכל כל אחד לראות את חברו ולשוחח איתו. קשה לשוחח אל גבו של אדם. שימו לב לא רק לתוכן הדיון, אלא גם לאווירה השוררת בו. למדו את מבנה היחסים בתוך הכיתה:

« האם שוררת אווירה נוחה המעודדת השתתפות מרבית?

« מי מדבר עם מי? האם הדיון מתנהל תמיד בין המורה לתלמידים, או שמנהלים אותו תלמידים מסוימים או קבוצות תלמידים?

אילו הן "הדמויות האילמות" בכיתה?

מהו אחוז הבנים המשתתפים בדיון ומהו אחוז הבנו?

« האם מורגשים בכיתה עניין ורצון לשתף כל אחד בדיון?

« האם ישנם כאלה שאינם יכולים לדבר בגלל תלמידים מסוימים בכיתה? או אולי בגללכם?

« האם ניהול הדיון עובר, בזמן הדיון, בין התלמידים השונים?

כדי לטפח אווירה של שיתוף בוויכוח ולא תחרות, רצוי שתלמידים בעלי יכולת ילמדו לא להפגין את עליונותם, אלא יתאפקו ויהיו בעלי ביקורת עצמית.

הרגילו את התלמידים להקשיב בסבלנות, אפילו לדברים מגומגמים של "חלשים".

בדרך דיון כזו התלמידים לומדים במהירות להתייחס האחד לדברי זולתו. הם לומדים לבקר דברי אחרים אבל לא להתקיף. הם לומדים שהביקורת חייבת להיות עניינית.

כיצד תציגו את הסרט בפני התלמידים?

לפני ההקרנה מסרו בכמה מילים את שמו של הסרט, את אורכו ואת שם הבמאי שיצר אותו. אל תאמרו לתלמידים בדברי ההקדמה מה עליהם לראות בסרט או מה לחפש בו, כיוון שאתם עלולים לשתק את מחשבתם המקורית. יש כמובן סרטים יוצאים מן הכלל המחייבים הרחבה, כגון סרטים בעלי רקע היסטורי מסוים שיש לפרט. ואם כך, השתדלו שדבריכם יהיו קצרים ככל האפשר.

יש להקרין את הסרט בפעם הראשונה אך ורק לשם הנאת הצופים.

אם תרגישו לאחר השיחה שהתלמידים לא הצליחו לקלוט היבט חשוב בסרט, או שהיו חילוקי דעות בקשר למה שהתרחש בסרט, הקרינו אותו שנית והפנו הפעם את תשומת לבם לקטע חשוב או לנקודה חשובה, ואז תוכלו לשוחח על כך. בדרך כלל הרבה פרטים יפים וחשובים מתפספסים אם מקרינים את הסרט רק פעם אחת, ותמיד נהנים מגילויים חדשים בהקרנה שנייה. יש חשיבות רבה לשאלה הפותחת את הדיון. כלל זהב הוא ששאלה זו צריכה להביא בחשבון תגובות רגשיות שהסרט מעורר בצופה. כלומר רצוי לפתוח בשאלות נוסח "האם נהניתם?" או "האם הסרט מצא חן בעיניכם?"

לכל סרט שאלות פתיחה שונות. שאלות ולא שאלה, שכן ישנם מקרים שבהם שאלה מסוימת מתאימה לכיתה אחת ואינה מתאימה לאחרת. נוסף על זה, לפעמים רק לאחר שהוצגו שאלות אחדות תתעורר התגובה. ישנן כיתות שבמשך הזמן פותחות בדיון ללא כל שאלת פתיחה, אבל בכל זאת, כדאי תמיד להכין שאלות.

הביאו בחשבון שלעיתים קשה לתלמידים לדבר מיד עם תום הסרט, מסיבות שונות וגם מפני שיש סרטים מותחים או כאלה המעוררים מעורבות רגשית רבה, וקשה לשוחח עליהם מיד לאחר ההקרנה. אפשר לעשות הפסקה שבה התלמידים יעכלו את מה שראו, ולהתחיל את הדיון מאוחר יותר. לעיתים אף רצוי לדחות את הדיון ליום אחר.

אל תיבהלו אם לא עונים לשאלותיכם מיד. ייתכן שהתלמידים מרכזים את מחשבותיהם וייתכן גם ששאלתם שאלה לא מתאימה. אל תמהרו להשיב תשובה משלכם. חכו מעט. אם בכל זאת לא תתקבל תשובה, שאלו שאלה נוספת. כדאי לכם לפעמים לשים לב לזמן שעובר עד שאתם מקבלים תשובה. לעיתים נדמה למנחה הדיון שהוא מחכה זמן רב לתשובה, אולם אם יתבונן בשעונו יתברר לו כי עברו שניות מעטות בלבד... אל תחששו מכך שלא כל התלמידים משתתפים בדיון. יש להבחין בין אלה שאינם מעוניינים לדבר ובין אלה שדבר מה מונע בעדם מלעשות זאת. יש שתקנים שלומדים הרבה ללא מעורבות פעילה בדיון.

בכל כיתה יש לפחות תלמיד אחד פרובוקטיבי. בשיעור כזה יש לו כר פעולה נרחב. אין לחשוש ממנו, אלא לנצל את תכונתו. אם הוא זורק הערות או שאלות פרובוקטיביות, הפנו אותו לתוך הכיתה, תוך שאתם שואלים: "מה דעתכם על מה שנאמר כאן?" הרבה דיונים טובים התחילו בצורה כזו. 9

איך להתייחס לסטיות מן הנושא?

צורת דיון מעין זו שהוצגה כאן יכולה להביא לשטף אסוציאציות חופשיות מצד המשתתפים. כפי שנאמר, אחת ממטרות הדיון היא שהתלמידים ישוחחו על מה שנראה להם חשוב. לכן פעמים רבות יובאו לדיון

דברים החשובים לתלמידים, שאינם קשורים כלל לסרט. הדיון על הסרט צריך להיות שוטף וחופשי אבל בגבולות הגיוניים. עליכם לכוון את השיחה כך שלא תהיה מנותקת לגמרי מהסרט.

לא פעם מוציא עצמו מישהו מהדיון מכיוון שהערותיו לא היו רלוונטיות או מדויקות והמורה ציין זאת. טוב יהיה, בעיקר בתחילת העבודה, לתת לתמיד לגלות כיצד מחשבתו פועלת. ניתן לשאול אותו, לדוגמה: "מה הביא אותך לומר דבר זה?" "האם ראית את זה בסרט והיכן?"

לפעמים הילדים "מגלים" בסרט דברים שאינם נמצאים בו. היה אפשר לשלול את דבריהם ולומר: "אין זה נכון" או "אתם טועים", אך תגובה כזו ודאי הייתה משתקת אותם, לפחות למשך כל השיחה. לכן שאלו אותם: "אמרתם שרואים את זה, איפה ראיתם?" התלמידים עשויים לענות: "לא רואים ממש, אבל מרגישים". כאן היה ניתן להבהיר לתלמידים: "כלומר, לא ראיתם את הדברים אלא נוצרה בכם הרגשה כזו". כך התלמידים לא נפגעים וגם ה"אמת" לא נפגעה.

כיצד להתייחס לשאלות על ההיבטים הטכניים של הסרט?

התלמידים ישאלו אתכם לפעמים שאלות כמו: "איך הדברים נעשו?" אל תחששו אם אינכם יודעים. אינכם מורים לקולנוע. אתם משתמשים בקולנוע. עליכם לענות להם בכנות שאינכם יודעים, אבל הבטיחו להם לנסות למצוא תשובה לשיעור הבא. אל תהססו לשאול את תלמידיכם אם מישהו יודע. לעיתים קרובות תלמדו מתלמידיכם, מכיוון שבתחום זה ניסיונם רב. תנו להם את הסיפוק שביכולתם ללמד אתכם דבר מה. הבליטו את הערתכם להבחנתם של התלמידים ואל תהססו להראות להם שהם ראו דבר מה שנעלם מכם.

כמה נקודות לניתוח התנהגותכם בעת הדיון:

«בדקו את עצמכם: באיזו מידה נכנסתם לדבריו של אחד המשתתפים בדיון? מדוע ולשם איזו מטרה?»

« בדיון ישנם רגעים איטיים ושתיקות. מתי התערבתם? האם התערבותכם נעשתה כדי לשבור את המתח שנוצר אצלכם, או שהיא תרמה לדיון ולכיתה?»

« האם נתתם הזדמנות לכל הדעות לבוא לידי ביטוי, כולל אלה שלא מצאו חן בעיניכם?»

« האם אתם חוזרים על הערות של תלמידים בפני הכיתה? אם כן מה המטרה?»

« האם וכיצד אתם מאשרים או שוללים את דברי התלמידים? האם אתם אומרים "כן" או "לא" או "זה מעניין". מהו הרושם של תגובתכם על הקבוצה? האם יש כאלה המצפים ל"פרס" מכם?»

« האם אתם שואלים שאלות שאתם חושבים כי אתם יודעים את התשובה עליהן? כיצד מתייחסים התלמידים לשאלות כאלה? כיצד הם מתייחסים לשאלות שאינכם יודעים את התשובה עליהן?»

« כיצד אתם מגלים את דעותיכם? האם אתם "מגניבים" את ערכיכם לשאלות שאתם מציגים? האם אתם מגלים את דעותיכם ואת רגשותיכם כלפי מה שהתלמיד אמר באמצעות תנועה או טון דיבור? האם אתם מגניבים את הפירוש שלכם לסרט דרך שאלות מרמזות?»

« האם אתם זהירים בסיכום דעתו של אחד המשתתפים?»

« האם אתם מעודדים תמיד השמעת דעות מיעוט?»

תנאי הצפייה

תנאי צפייה מתאימים הכרחיים להצלחת השיעור. את הסרט מומלץ להקרין על מסך גדול. נוסף על זמן ההקרנה, יש להביא בחשבון לפחות חצי שעה עד שלושת רבעי השעה לדין בכיתה, ורצוי לנהל את הדין הראשון מיד אחרי ההקרנה.